

THE ISSUE OF ROMANIAN CITIZENSHIP FROM THE PERSPECTIVE OF JEWISH COMMUNITY, IN UNITED PRINCIPALITIES, FROM THE ORGANIC STATUES TO THE 1866 CONSTITUTION

Diana-Sorina Bodia

”Al. Ioan Cuza” University of Iași, POSDRU/159/1.5/S/133652

Abstract: It is a rather controversial matter if the Jewish community from the United Principalities wanted to integrate into the Romanian national community, itself on the verge of renewal and transformation. Two main opinions can be extracted from the study of the wide historiography dedicated to the subject, historiography written by Romanian historians, Jewish historians and foreigners that expressed their particular perceptions on the subject. One of the opinion highlights that there was a clear desire from the Jewish community to harmonize with the Romanian society and the second one speaks about a refusal from this minority to merge with the new Romanian society.

Most of the historiographical works have as a starting point a social ethnical and religious approach directed towards explaining and emphasizing the issue of integration in terms either being absorbed, thus losing one’s specific traits, either being accepted, thus some particular traits of the Jewish community being left untouched. The outlook we chose to use in treating this matter is a legal one because we considered it as a valuable sources of information and, in the same time, an objective point of references for analyzing and understanding the way Romanian citizenship influenced the dynamic of Jewish community and the Romanian society, on one hand, and the Romanian state institutions, on the other hand.

Our study will take into consideration aspects like education, religion, legal and political rights, the inside organization of the Jewish community and its cooperation with state institutions. Also, we will make a few considerations toward other minority groups in the hope to emphasize some similarities or differences that will help create a new key in reading and seeing this historical page

*Keywords:*Romanian citizenship, Jewish community, minority, Organic Statues, Constitution.

Pentru a defini paradigma acestei problematici trebuie să ne raportăm la ceea ce este particular instituției cetățeniei, anume drepturile politice și posibilitatea efectivă de a le exercita. Literatura de specialitate juridică consideră ca drepturi exclusiv politice, drepturile electorale, adică dreptul de a candida și dreptul de a vota; dar, totodată, recunoaște un caracter politic, funcție de circumstanțele temporale și politice de la un anumit moment, și dreptul de a deține o funcție în aparatul de stat, dreptul la asociere și dreptul de proprietate. O definiție dată drepturilor politice, de către Dissescu, pune foarte bine în evidență importanța acestor drepturi ”care se referă la exercițiul suveranității, prin mijlocul cărora cineva participă la guvernarea țării, luat acest cuvânt în sensul cel mai general”¹. Istoriografia dedicată studiului evreilor în România evidențiază, fără putință de tăgadă, o preocupare atât a comunității israelite, cât și a societății românești de a accede, respectiv de a limita accesul la dreptul de proprietate rurală. În ceea ce privește celelalte drepturi, atenția care li se acordă este foarte scăzută și, în general, sunt tratate mai curând în legătură cu organizarea internă a comunității evreiești, decât ca parte dintr-o problemă politico-juridică legată de cetățenie.

¹ C. Dissescu, *Dreptul constituțional*, București, ediția a III-a, 1915, p. 622.

Codurile Calimach și Caragea, în vigoare până în 1865, nu cuprind dispoziții relative la străini și procedura de dobândire a cetățeniei, înțelegându-se prin aceasta că în această privință se păstrează vechiul obicei, dar totuși conțineau o prohibiție expresă relativă la străinii de alt rit, acestora fiindu-le interzis să dețină moșii, vii și țigani², dar erau lăsați liberi să cumpere proprietăți la orașe³. De asemenea, codurile prevăd că străinii ”se împărtășesc, de asemenea, de obște, de politiceștile drepturi și îndatoriri ca și pământeni, afară numai dacă pentru câștigarea vreunui drept cere trebuința ca să fie străinul în rândul pământenilor sau să fie de o credință”. Drepturile la care erau aveau acces neîngrădit erau, printre altele, cele referitoare la actele de comerț, contracte, daruri, dreptul de a se adresa instanțelor de judecată locale pentru reparația unei pagube. Drepturile a căror exercițiu era condițional de calitatea de pământean sau de apartenența la un anumit rit erau cele privitoare la cumpărarea de moșii sau la dobândirea unor funcții în stat⁴.

Dintre toate drepturile neîngrădite, acela al accesului la justiția instanțelor locale ne-a atras atenția motivat de două împrejurări distincte, una de ordin istoric, iar alta de ordin personal din perspectiva cercetătorului. Se cunoaștea faptul că, în 25 iunie 1860, Ministerul Dreptății a dat o circulară prin care punea în vedere autorităților judecătorești ca evreei să nu mai fie primiți, în viitor, în fața instanțelor îmbarcați după modelul polon⁵. Urmând această ordine de idei, am considerat necesar să răspundem la două întrebări, răspunsuri care suntem de părere că ar putea întregi viziunea asupra problematicii de care ne ocupăm. Așadar, am fost curioși să vedem, pe de o parte, în ce măsură evreei au fost stingheriți în accesul lor la justiție, de astfel de prevederi, iar pe de altă parte cu cine și pentru ce s-au judecat. Având în vedere că problema este mai sensibilă pentru Principatul Moldovei, am ales întâmplător două condici, una judecătorei Ținutului Neamț, pentru anii 1832-1864, și alta a judecătorei Ținutului Vasluiului, pentru anii 1832-1864, precum și fondul Departamentului Trebilor din Lăuntru pe anii 1852-1856 și 1856-1862. Parcurgând registrele am putut constata că aproximativ 65-70% din dosarele înregistrate sunt procese între evrei, iar restul cu români sau supuși străini, inclusiv otomani, evreei fiind, în aceste dosare, în egală măsură reclamanți și pârâți. În ceea ce privește obiectul cauzelor aflate pe rolul celor două judecătorei putem spună că o majoritate importantă privesc vânzările de dughene, datoriile bănești, întărirea unor contracte sau garanții⁶. O situație particulară o prezintă judecătoria Ținutului Vasluiului⁷ în raport cu cea a Ținutului Neamț prin faptul că înregistrează pe rolul ei un număr mare de dosare în care se solicită vânzarea dughenelor pentru achitarea datoriilor către creditori. Plângerile înregistrate la Departamentul Trebilor din Lăuntru au ca obiect în principal datoriile bănești și datoriile în

² Andrei Oișteanu, *Imaginea evreului în cultura română*, Editura Poliron, Iași, 2012, p. 252.

³ Hamangiu, *Codul Civil adnotat cu textul corespunzător francez, italian și belgian cu trimiteri la doctrina franceză și română și jurisprudența completă de la 1868 până la 1925*, volum I (art. 1-643), Editura Librăriei Universala Alacalay & Co., București, 1925, p. 79.

⁴ Ioan M. Bujoreanu, *Collecțiune de legiurile României vechiu și noiu câte s-au promulgat până la finele anului 1870*, volum II, Noua Typographie a Laboratorilor Români, București, 1873, pp. 45-46.

⁵ Dimitrie Alexandrescu, *Explicațiunea teoretică și practică a dreptului civil român în comparație cu legile vechi și cu principalele legislațiuni străine*, tom I, Ed. Tipografiei Ziarului ”Curierul Jurdicar”, București, 1906, nota 1 p. 318. Cu privire la portul evreilor au existat mai multe acte care îndrumau sau chiar obligau la adoptarea unui port european, mai ales datorită faptului că, sub influența străinilor, în special greci, existau mereu tensiuni și situații conflictuale cu populația autohtonă. În acest sens sunt și actele din Dosarul nr. 321/1859 din Fondul Ministerului de Interne, Inv. 2559 din Arhivele Județene Iași. A se vedea filele 1, 2, 15, 16, 55.

⁶ S.J.A.N.I., Fond Judecătoria Ținutului Neamț, 1832-1864, Inv. 58. Cu titlul de exemplu menționăm dosare care au ca obiect vânzarea unei dugheni: 23/1855;29, 537, 538, 539, 710/1856; 52, 54, 58, 796, 1019, 1020, 1021/1858.

⁷ S.J.A.N.I., Fond Judecătoria Ținutului Vaslui, 1832-1864, Inv. 59. Cu titlul de exemplu menționăm dosare care au ca obiect vânzarea unei dugheni în scopul achitării datoriilor către creditori: 783/1858; 851/1859; 894, 912, 925, 941/1860; 965, 986, 1005, 1018, 1042, 1052/1861.

produse (grâu sau porumb)⁸. Deși înțelegerea noastră este, în sine, doar o tentativă de a realiza o foarte mică statistică, ne-a ajutat să ne formulăm câteva opinii: circuitul proprietăților evreilor este unul închis, vinderile de dughene și locuri având loc, cu precădere între ei și abia în cazuri excepționale cu alte persoane; relațiile cu alte persoane, din afara comunității, sunt mai strict bănești, împrumuturi sau datorii din contracte. De asemenea, putem afirma că colectivitatea evreiască este bine încadrată în mecanismul socio-juridic și își exercită pe deplin drepturile de care se bucură, aplicarea măsurilor de felul celor din Circulara mai sus amintită, rămânând ceva la atitudinea instanței.

Problema pe care o ridică vechiul obicei *vis-a-vis* de împământenire este destul de complicată din simplul motiv că acesta nu a făcut, până acum, obiectul unei cercetări sistematizate, iar pentru identificarea conținutului său trebuie să mergem la cele mai vechi acte cu caracter de lege pe care le putem identifica. Atât cât se poate desprinde din istoriografie și publicațiile de specialitate juridică, opiniile converg spre afirmația că, anterior Regulamentelor, calitatea de pământean putea fi dobândită prin toleranță și prin manifestarea intenției străinilor de a rămâne legați de pământul țării, în măsura în care aceștia erau creștini⁹. Este relevant, totuși, în această privință, Hrisovul lui Ștefan Mihai Racoviță, din 1764, care vine și oprește căsătoriile dintre pe valahi și străini, dar nu și dintre aceștia și moldoveni, sub pedeapsa surghiunului și confiscării¹⁰. La fel, în septembrie 1826, domnul Ioniță Sandu Sturdza va opri, ”după cuprinderea înăștelor împărătești porunci”, căsătoriile dintre străini și pământence și că ”averea țării nu se mai poate lua ca zestre peste hotare”¹¹. După cum se poate vedea, la noi căsătoria nu a fost întotdeauna acceptată ca o modalitate de a dobândi împământenirea, nici măcar pentru străinii de rit creștin. Regulamentele Organice vor aduce o schimbare semnificativă în acest sens, abrogând acest obicei, și admitând expres, prin art. 379 în ambele Regulamente, posibilitatea ca un străin de rit creștin, căsătorit cu pământeancă nobilă, să dobândească o scutire de stagi, dar și nu cetățenia care se putea obține doar printr-un decret domnesc întemeiat pe votul Adunării. Cu alte cuvinte, prevederile regulamentare nu permiteau evreilor și otomanilor nebotezați accesul la cetățenie, nici măcar prin intermediul căsătoriei¹².

Convertirea la creștinism deschidea totuși atât ușile către deplinătatea drepturilor civile private, inclusiv căsătoria, cât și la dobândirea mării naturalizării. Mihai Răzvan Ungureanu, într-o cercetare care aprofundează cazurile botezaților evrei din prima jumătate a secolului al XIX-lea, pune în evidență faptul că cel care se boteza creștin intra în rîndul ”moldovenilor”. Totodată, botezul aducea cu sine și o serie de beneficii cum ar scutirea de la plata impozitelor, primirea unor licențe de comerț sau de producție, de natură să îl ajute pe neofit în noua viață¹³. Această împrejurare, a botezului și beneficiilor de care se bucura proaspătul creștin, a fost chiar reglementată juridic prin acte de drept scris. Astfel, găsim în Manualul Administrativ al Moldovei, volum I, Referatul Vistieriei din 25 mai 1834 și încheierea Sfatului din 28 mai 1834 pentru scăderea de dare a celor botezați dintre otomani și evrei cei botezați ”care la

⁸ S.J.A.N.I., Fond Departamentul Trebilor din Lăuntru, 1852-1856, Inv. 221 și Fond Departamentul Trebilor din Lăuntru, 1856-1862, Inv. 222. Cu titlul de exemplu menționăm dosare care au ca obiect produse, grâu, porumb și altele: 35446, 35453, 35531, 35533, 35537, 35566, 35602, 35624/1856.

⁹ Dimitrie Alexandrescu, *op. cit.*, nota 1 p. 314. În același sens, C. Hamangiu, *op. cit.*, p. 58.

¹⁰ *Uricariul cuprinzător de hrisoave, anaforale, tratate și alte acte ale Moldo-Valahiei, din suta XIV până și din a cea a XIX*, sub redacțiunea lui Teodor Codrescu, partea a patra, Tipografia Buciumului Român, Iași, 1857, p. 336.

¹¹ N. Iorga, *Plângerea lui Ioan Sturdza Vodă împotriva sudișilor străini în Moldova*, în A.A.R., seria II, tom XXXV, M.S.I., Librăriile Socec & Comp. și C. Sfetea, București, pp. 10-11.

¹² Dimitrie Alexandrescu, *op. cit.*, nota 1 p. 314.

¹³ Mihai-Răzvan Ungureanu, *op. cit.*, p. 45.

scrierea catagrafiei s-au trecut în dările pământești” au solicitat să fie scăzuți din numărul dajnicilor pentru ”dreptatea botezului”. Vistieria, însă, cercetând legile nu a găsit niciun articol în acest sens nici în Regulamentul Organic, nici în actele Vistierie, ci doar după vechiul obicei acesii otomani și evrei care se botezau erau ”slobozi de dări”. Sfatul, printr-o altă încheiere, din 31 mai 1834, stabilește să se urmeze în cazuri de otomani și/sau evrei care se vor boteza regulile obiceiului vechi, adică să fie scutiți de dări. Conform unei încheiri a Sfatului, din 18 septembrie 1834, de acest beneficiu se pot bucura doar botezații în persoana lor, nu fiii acestora¹⁴.

În ceea ce privește dreptul de proprietate, realitate juridică restrictivă, despre care vorbeam mai sus, și despre a cărei însemnătate ne putem da seama și din faptuc că însuși domnul Ioniță Sturdza, solicită în 1826 Porții, să oprească pe sudiiți, printre care și evrei, de a cumpăra case, grădini și moșii¹⁵, s-a păstrat intactă și sub Regulamentele Organice. Mai mult chiar, ea a fost chiar întărită printr-o serie de măsuri administrative ulterioare¹⁶ și, de asemenea, o găsim inserată, ca necesară și conformă cu obiceiul, în unele proiecte și memorii din perioada 1835-1848. Unul dintre aceste proiecte face parte din programul *Conjurației confederative*, din 1839, formulat de Leonte Radu. Astfel, la punctul R al *Proiectului pentru ameliorările pe care ne le-am considerat necesar de a fi introduse în administrația interioară*, se prevede că ”evreii și străinii, după vechile uzanțe, sunt opriți de la deține moșii la sate”¹⁷. O lege din 1840 privitoare la mărginirea celor în drept de protimis la vânzări, reiterează interdicția străinilor care nu sunt de rit creștin de a dobândi moșii, vii și țigani¹⁸. De asemenea, în 1859 este dată o Circulară de către Ministerul de Interne, prin care se îndrumau autoritățile ca, în cazul în care găsesc evrei care dețin moșii, aceștia să fie amendați și îndepărtați de la acestea¹⁹.

Primii pași în direcția unei schimbări fiind vizibili odată cu Revoluția de la 1848 și vedem că atât în *Dorințele partidei naționale din Moldova*, cât și în *Proclamația de la Islaz*, există un articol dedicat situației evreilor, care solicită ”o emancipare graduală”, respectiv o emancipare totală cu ”drepturi politice pentru toți compatrioții de altă credință”²⁰. Anul 1848 se încheie fără să aducă o schimbare în direcția celor solicitate, astfel că, abia în anul 1852 intră în vigoare unele prevederi cu caracter integrator. Astfel, din acest an a început să se aplice și în ceea ce îi privește pe evrei legea recrutării, dar din păcate fără foarte mare succes, după doar doi ani constatându-se că aceștia reușesc să obțină dreptul de a fi înlocuiți, ”plătind un moldovean în loc”²¹. Totodată, în același an, Divanul General din Moldova revocă una din măsurile administrative anterioare, conform căreia evreilor le era interzis să aibă rezidență în comunele rurale și să dețină acolo cârciumi; cu toate acestea ei reușesc să le dețină în continuare, cu complicitatea românilor, sub titlu de împrumut²².

¹⁴ Manual Administrativ, volum I, 1856, pp. 37-38.

¹⁵ Nicolae Iorga, *Istoria evreilor din Țerile Române*, Editura Vicovia, Bacău, 2013, p. 113. Ediția este realizată după extrasul din A.A.R., Seria II, M.S.I., tom XXXVI, nr. 7, București, 1913. [În continuare se va cita Iorga, *Istoria*]

¹⁶ Cum ar fi Pravila din 28 decembrie 1844, menționată în cuprinsul unui Proiect propus de către Secretariatul de Stat și înaintat Obicinuitei Adunări. Vezi *Analele Parlamentare ale României*, tomul XV, partea II, Obicinuita Obștească Adunare a Moldovei, Legislatura IV – Sesiunea I (XVI), 1847-1848, p. 838.

¹⁷ Vlad Georgescu, *Mémoires et projets de réforme dans Les Principautés Roumaines 1831-1848*, Entreprise Poligraphique ”Sibiu”, București, 1972, p. 131.

¹⁸ Ioan M. Bujoreanu, *op. cit.*, p. 440.

¹⁹ S.J.A.N.I., Fond Ministerul de Interne din Moldova, Inv. 2559, Dosar nr. 32/1856, filele 66 și 94.

²⁰ Ana-Maria Vele, *România și Franța în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Controversata chestiune evreiască*, Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2009, p. 51.

²¹ Gabriel Constantinescu, *Evreii în România*, Editura Fronde, Alba-Iulia, 2000, p. 60.

²² Ana-Maria Vele, *op. cit.*, p. 52.

Cu ocazia Convenției din 1856, evreii găsesc prilejul de a-și cere și susține doleanțele atât pe plan intern, cât și pe plan internațional. La 10 iulie 1856 ei adresează lui T. Balș o petiție prin care solicită dreptul de a fi reprezentați și de a le fi apărate interesele comunității de către membrii aleși ai acesteia²³. În același timp, domnitorul Grigorie Ghica intervine cu o amplă *Observațiune* asupra chestiunii libertății cultelor și a elaborării legislației aferente, subliniind necesitatea și oportunitatea ca acestea să fie lăsate în grija viitoarelor Adunări Ad-hoc, fapt care s-a și îndeplinit. Astfel, în replică la articolul XV al Protocolului stipulat la Constantinopol la 11 februarie 1856, cu privire la Principate, care spunea că străinii pot deține terenuri în Moldova și Valahia, el spune că este de luat în considerare un aspect local, cu totul particular Principatelor. Numărul, lipsa de stabilitate în orientarea politică și o foarte slabă asimilare a populației evreiești din Moldova poate face ca, odată liberă să dețină diferite proprietăți, inclusiv la sat, ”ducă țara la ruină”. Astfel domnul Ghica evidențiază utilitatea unei prevederi legale care să facă dreptul de proprietate ”accesibil doar străinilor care se bucură de exercițiul tuturor drepturilor civile și politice și ca, odată proprietari, străinii să fie asimilați, în această calitate, indigenilor și supuși la aceleași taxe și la aceeași jurisdicție²⁴.

În cadrul Adunărilor Ad-hoc au existat serie de voci care au susținut ”primirea la cetățenie a tuturor străinilor”²⁵, dar mai multe au opinat împotriva acestei propuneri din două considerente principale: primul, că ei oricum beneficiază de dreptul de a-și practica nestingerii cultul religios și sunt liberi să desfășoare orice profesie și meserie; al doilea, că nu doresc să se integreze întru totul în societatea națională românească. Mălinescu intervine în cadrul uneia dintre dezbateri cu un amendament prin care recomandă ca problema reglementării condiției evreilor să nu fie prezentată în cadrul Congresului de la Paris, ea fiind o problemă și o prerogativă a municipalității. Amendamentul este primit și aprobat, astfel că în final nici rezultatele finale ale lucrărilor Adunărilor Ad-hoc nu vor aduce nicio schimbare în ceea ce privește vocația evreilor la dreptul de proprietate rurală²⁶.

Parțial acest rezultat pare să fi fost determinat și de conduita unor evrei aflați sub protecție austriacă care, în ajunul Divanurilor Ad-hoc, au sprijinit apariția unui ziar evreiesc care, prin articolele sale se dovedea împotriva unirii Principatelor²⁷. Informația o găsim confirmată atât printr-o depeșă a lui Victor Place, din 31 martie 1857, adresată contelui Walewski, cât și într-un memoriu asupra Căimăcămiei Vogoride din 1/13 ianuarie 1857²⁸. Cu toate acestea, în același timp, apărea tot în 1857, la București, un ziar evreiesc, *Israelitul român*, ziar prietenos care milita pentru unirea celor două principate. Însuși Rosetti salută acesasta apariție printr-o scrisoare cordială, în care amintește totodată și atitudinea amicală a evreilor din Rusciuc față de revoluționarii români exilați care așteptau acolo aprobarea de a se întoarce în țară²⁹. Aceste două împrejurări pun în lumină, încă o dată, diferențele de atitudine și conduită atât ale românilor, cât și ale evreilor din cele două Principate, cei din Principatul Valahiei fiind mai deschiși și mai participanți la viața politică, dându-și concursul în vederea atingerii obiectivelor naționale.

În următorul an, 1858, evreii, prin acțiunile lor, conferă chestiunii o dimensiune internațională, prima dată prin apelul către persoane de vază din comunitatea lor, cum era

²³ *Ibidem*.

²⁴ *Acte*, Sturdza, vol. II, p. 980.

²⁵ Gabriel Constantinescu, *op. cit.*, p. 60.

²⁶ Conform *Procesului-verbal nr. 31 din 21 decembrie 1857*, în *Acte*, Sturdza, vol. II, p. 1002.

²⁷ *Actes*, Sturdza, vol. IV, p. 119.

²⁸ Împrejurarea cântărește cu atât mai greu cu cât ziarele românești *Zmbrul* și *Steaua Dunării* fuseseră suspendate, iar apariția celorlalte fusese condiționată de a nu discuta despre subiectele Divanurilor Ad-hoc, vezi *Actes*, Sturdza, vol. IV, pp. 118-119, pp. 181-183, p. 811.

²⁹ Dan Berindei, *op. cit.*, p. 34.

baronul Rothschild, care la rândul lui se adresează contelui Walewki, cu care are o corespondență pe acest subiect care se întinde pe cel puțin un an³⁰. Totodată, ei se adresează direct Comisiei europene pentru reorganizarea Moldovei și Valahiei, cu privire la punctele 4-6 din lucrările Divanurilor din Moldova și reprezentantului otoman, Safvet Effendi, cu privire la cele din Valahia³¹. Însă, cu toate aceste demersuri, problema evreiască rămâne nedezbătută, mai ales datorită reticienței Rusiei în aceasta privință, reticiență pe care, se pare, Napoleon a susținut-o din rațiuni politice proprii³².

Chestiunea evreiască rămâne, de acum încolo, atât o problemă internă a Principatelor, cât și o problemă cu puternice reverberații și pe plan internațional, antrenând atenția tuturor reprezentanților puterilor străine din Principate, mai ales prin faptul că însuși destinul și organizarea Principatelor ajunseseră să fie, ele însele, probleme internaționale. Așa de exemplu, primul și singurul proiect de constituție întocmit de către Comisie Centrală de la Focșani, în scurtul timp cât a funcționat, reitera, prin art. 10, că marea naturalizare nu se acordă decât străinilor de rit creștin și că doar deținătorii ei se pot bucura de exercițiul drepturilor politice și de acela al cumpărării de moșii³³. Proiectul, odată realizat, a fost trimis către consulatul marilor puteri și, de acolo, către toate celelalte consulat, așa cum rezultă și din depeșa nr. 479 a consulului Belgiei, trimisă către Ministerul Afacerilor Străine de la Bruxelles, împreună cu o traducere a proiectului. Totodată, consulul belgian, Jacques Poumay, face și câteva aprecieri privitoare la textului proiectului, afirmând că ”în mai multe puncte, intră în conflict cu unele prevederi ale Convenției din 19 august”, fapt ce constituie ”o gravă chestiune”, dar că oricum va face ”obiectul unei examinări în fața Camerelor de la Iași și de la București și atunci se va putea decide”³⁴.

Problema drepturilor politice pentru evrei rămâne, pentru o perioadă de câțiva ani, departe de preocupările legislativului, deși, după afirmațiile lui Iorga, Cuza, în urma influențelor determinate de împrejurări politice externe, își propusese încă din 1860 un proiect de ”emancipare graduală a locuitorilor de cult mozaic”³⁵. Această chestiune va reveni în atenția legislativului abia în 1864, odată cu dezbaterile și votarea Legii comunale (Decret nr. 394/31.03.1864)³⁶. Discuțiile s-au purtat în jurul categoriei de evrei pământeni, în favoarea cărora s-au pronunțat Boerescu, Manolescu, Costache și Costaforu, întâmpinând opoziție din partea lui Kogălniceanu și Vernescu. Principalul argument de opoziție a fost, ca întotdeauna și nu fără just teamei, faptul că dobândirea drepturilor politice, pe cale de consecință a cetățeniei, trebuie să fie un beneficiu pentru străinii care doresc și care, totodată, pot fi asimilați³⁷.

În urma dezbaterilor s-a decis că ”pot primi împământenirea mică numai acei evrei care vor dovedi în armată rang de subofițer și cei care vor fi făcut studii universitare sau vor fi întemeiat mari stabilimente industriale”³⁸. Totuși, un prim progres notabil se înregistrează odată cu intrare în vigoare a acestei legi care, la Cap. IV Art. 22 lit.b) prevede că și străinii pot fi alegători dacă au dobândit împământenirea mică³⁹, iar prin Art. 26 a fost recunoscută

³⁰ *Actes*, Sturdza, vol. VII, p. 265; *Actes*, Sturdza, vol. IX, pp. 322-326, p. 359.

³¹ *Actes*, Sturdza, vol. VI-2, pp. 548-560.

³² Carol Iancu, *Franța și evreii din România (1856-1919): permanențe și mutații*, în *Permanențe și rupturi în istoria evreilor din România (secolele XIX-XX)*, coord. Carol Iancu, Editura Hasefer, București, 2006, p. 105. [În continuare se va cita: Carol Iancu, *Franța și evreii*].

³³ *Primul proiect de Constituție întocmit de Comisia Centrală din 1859*, editat de Arthur Gorovei, Tipografia Josef Bendit, Folticeni, 1914, pp. 11-12

³⁴ A.N.R., Fond *Microfilme*, Belgia, Rola 1, Cadru 138

³⁵ N. Iorga, *Istoria*, pp. 128-129.

³⁶ Ioan M. Bujoreanu, *op. cit.*, pp. 877-887.

³⁷ Gabriel Constantinescu, *op. cit.*, pp. 63-64.

³⁸ Gabriel Constantinescu, *op. cit.*, pp. 63-64.

³⁹ Ioan M. Bujoreanu, *op. cit.*, p. 878.

categoria evreilor pământeni⁴⁰. Această nouă situație, favorabilă și de bun augur în cât privește integrarea evreilor, nu a rămas doar o chestiune scriptică, ci s-a concretizat prin alegerea unor evrei în anumite funcții. Carol Iancu, într-una din lucrările sale, amintește de un evreu, Adolf Buchner, care a ajuns în funcția de inspector al finanțelor⁴¹.

Două alte progrese importante, privitor la condiția și statutul politico-juridic al evreilor, au fost făcute în 1864. Primul se realizează odată cu adoptarea, de către Consiliul de Stat, a unui act prin care se recunoștea evreilor dreptul de a lua în arendă orice domeniu rural. Odată cu sancționarea acestui act și publicarea sa în Monitorul Oficial din 8 octombrie 1864, el a intrat în vigoare, urmare și creșterea numărului de evrei care dețin în arendă pământuri aparținând statului. Cu toate acestea, ei rămân în afara sferei persoanelor care aveau dreptul de achiziționare, în proprietate personală, terenuri comule și vii⁴². Cel de-al doilea progres este ocazionat de adoptarea Codului Civil Cuza în 1864 și intrarea lui în vigoare un an mai târziu. Prin Art. 16 din cod sunt abrogate ambele Regulamente Organice și instituția cetățeniei este unificată sub o singură categorie, cea mare. Prin intervenția lui Bozianu, care propune redactarea și inserarea unui nou articol (este vorba de Art. 9) prin care se deschide accesul la cetățenia română tuturor străinilor, chiar și celor care nu sunt de rit creștin, cu condiția ca aceștia să urmeze procedura cuprinsă în Art. 16⁴³, respectiv împământenirea individuală. Această procedură presupunea adresarea unei cereri Domnului, un stagiul de zece ani (de la care ar fi putut primi dispensă în condiții excepționale), consultarea Consiliului de Stat, votul Adunării legislative și sancționarea hotărârii de către Domn⁴⁴.

Prevederile articolelor 9 și 16 din Codul Civil aplicau unul dintre principiile Convenției de la 19 august 1856, respectiv întinderea drepturilor politice și la evrei. Articolul 16, mai ales, a fost primit foarte bine de ambasadorii puterilor la Constantinopol, împrejurare despre care C. Negri scria că poate ”împăca pe puteri cu actele noastre de independență, arătându-le că, dacă în unele lucrăm peste Convenție, în altele îi aplicăm spiritul ei”⁴⁵. Se afirmă, în general, că în perioada 1865-1866, până la intrarea în vigoare a Constituției, nu se cunoaște niciun caz de evreu împământenit⁴⁶, în afară deja bine cunoscutele cazuri ale maiorului Liebrecht și generalului dr. Davila. Cu ocazia votului, pentru ambele propuneri s-a pus în discuție condiția stagiului, aplicată în cazul lui Liebrecht și constată că fiind îndeplinită, înlocuită în cazul lui Davila cu titlul recompensei naționale⁴⁷.

Cu toate acestea, noi am putut identifica în Arhivele de la Iași, fondul Prefecturii Iași, inventar nr. 256 (1860-1919, dosarul nr. 5/1866 cuprinzător de trei cereri de împământenire, două pentru obținerea împământenirii mici și una pentru obținerea celei mari. Deși din actele de la dosar nu rezultă explicit că e vorba de împământenirea unor evrei, dacă analizăm și coroborăm informațiile din dosar, respectiv numele petenților – Corosec, Rosa și August Buhman, Suci, obiectul cererilor – obținerea împământenirii mici, în special, împrejurarea că

⁴⁰ Carol Iancu, *Franța și evreii*, p. 106. De asemenea, a se vedea și Hamangiu, *op. cit.*, p. 60. Categoria ”evreilor pământeni” a fost confirmată și prin modificările legislative din 1874, aduse Legii comunale și s-a menținut ca realitate socio-juridică până după anul 1882. Pentru mai multe date în acest sens a se vedea I. Negreanu, *op. cit.*, p. 187.

⁴¹ Carol Iancu, *Evreii*, p. 62.

⁴² Ana-maria Vele, *op. cit.*, p. 53.

⁴³ Dimitrie Alexandrescu, *op. cit.*, p. 316.

⁴⁴ Ioan M. Bujoreanu, *Collecțiune de Legiurile României vechi și noi câte s-au promulgat până la finele anului 1870*, volum I, Noua Typographie a Laboratorilor Români, București, 1873, p. 63.

⁴⁵ Titu Maiorescu, *Chestia evreilor. Revisuirea art. 7 din Constituție. Discurs rostit în fața Camerei la 10 septembrie 1879*, Stabilimentul grafic Socec&Teclu, București, 1888, pp. 18-19.

⁴⁶ Dimitrie Alexandrescu, *op. cit.*, nota 2 p. 316.

⁴⁷ Dimitrie G. Maxim, *Naturalizarea în România după Constituțiune și noua lege a naționalității*, Editura Librăriei Socec&Comp., București, 1925, p. 54.

există într-un din cazuri și un certificat de botez, perioada în care au fost depuse putem să concluzionăm, cu șanse foarte reduse de a greși, că este vorba de acordarea cetățeniei unor persoane de etnie evreiască.

Dezbaterile Constituyentei din 1866, în vederea realizării și adoptării Constituției, au creat un val de emoție și de speranță atât pentru români, cât și pentru evrei care, prin Crémieux încearcă să-și obțină îndeplinirea cererilor. Acesta, la 2 iunie, face o vizită lui Carol I pentru a discuta despre această chestiune și pentru a-l convinge să fie de acord. Când guvernul face propunerea ”confesiunea nu e o piedică pentru împământenire în România”, ”un strigăt de groază străbătu Moldova”, tulburând cu totul momentul. Sub presiunea acestei neliniști, s-a renunțat cu totul la această prevedere și condiția ritului creștin a fost reintrodusă⁴⁸. Articolul 7 din Constituția de la 1866, din punctul de vedere al politicii externe, a fost considerat nefavorabil pentru România, mai ales pentru că existența lui era interpretată ca lovind în însuși spiritul Convenției de la 1856, iar această împrejurare a atras redeschiderea chestiunii evreiești la noi⁴⁹.

Poate tocmai de aceea Ion C. Brătianu a afirmat că ”s-a greșit punând cestiunea evreiască pe teritoriul religios, când ea este numai o cestică socială”⁵⁰.

Reevaluând și privind datele în ansamblul lor, putem aprecia, în final, că populația de cult mozaic putea accede la cetățenia Principatelor, în perioada anterioară generalizării dreptului scris, pe calea toleranței și stabilirii definitive în teritoriu, iar în perioada următoare, fie pe calea botezului, fie pe calea procedurii individuale, reglementată de dreptul scris. În același timp, putem face câteva scurte aprecieri și la interesul față de deținerea statului/calității de român. Astfel, categoria evreilor pământeni manifestă un viu interes în deținerea și recunoașterea acesteia, în timp ce categoria evreilor străini preferă supușenia străină care, la acea dată, le conferea mai multe avataje comerciale și fiscale.

BIBLIOGRAPHY:

Surse documente inedite

A.N.J., Fond *Microfilme*, Belgia, Rola 1.

S.J.A.N.I., Fond Ministerul de Interne Moldova, Inv. 2559, Dosarul nr. 321/1859.

Idem, Dosarul nr. 8/1860.

Idem, Dosarul nr. 32/1856.

S.J.A.N.I., Fond Prefectura Iași; Inv. 256, Dosarul nr. 5/1866.

S.J.A.N.I., Fond Secretariatul de Stat al Moldovei, Inv. 540-541, Rola 198, Dosar nr. 2027/1855-1856.

Surse documente edite

Analele Parlamentare ale României, tomul XV, partea II, Obicinuita Obștească Adunare a Moldovei, Legislatura IV – Sesiunea I (XVI), 1847-1848.

Bujoreanu, Ioan M. (ed.), *Collecțiune de legiurile României vechiu și noiu câte s-au promulgat până la finele anului 1870*, volum I, Noua Typographie a Laboratorilor Români, București, 1873.

Idem, *Collecțiune de Legiurile României vechi și noi câte s-au promulgat până la finele anului 1870*, volum II.

⁴⁸ Mihail Polihroniade, *op. cit.*, pp. 207-208. Însuși prințul Carol I notează în jurnalul său această expresie, ”un strigăt de groază străbătu Moldova”.

⁴⁹ Titu Maiorescu, *op. cit.*, p. 19.

⁵⁰ George Nicolescu, *Parlamentul Român 1866-1901. Biografii și portrete*, Ed. I. V. Socec, București, 1903, p. 17.

Codrescu, Teodor (ed.), *Uricariul cuprinzător de hrisoave, anaforale, tratate și alte acte ale Moldo-Valahiei, din suta XIV până și din a cea a XIX*, partea a patra, Tipografia Buciumului Român, Iași, 1857.

Gorovei, Arthur, *Primul proiect de Constituție întocmit de Comisia Centrală din 1859*, editat de Arthur Gorovei, Tipografia Josef Bendit, Folticeni, 1914.

Manual Administrativ, volum I, 1856.

Petrescu, G., Sturdza, D., Sturdza, D. C. (ed.), *Actes et documents relatives a l'histoire de la régénération de la Roumanie*, volum II, București, Tipografia Carol Göbl, 1889.

Idem, volum III.

Idem, volum IV.

Idem, volum VI.

Idem, volum VII, 1891.

Idem, volum IX, 1893.

Surse istoriografice

La question des israelites de Roumanie, Paris, Librairie A. Frank.

Berindei, Dan, *Evreii din Moldova în ultimele decenii din secolul al XVIII-lea și în prima jumătate a secolului al XIX-lea, în Permanențe și rupturi în istoria evreilor din România (secolele XIX-XX)*, coord. Carol Iancu, Editura Hasefer, București, 2006, pp. 23-36.

Constantinescu, Gabriel, *Evreii în România*, Editura Fronde, Alba-Iulia, 2000.

Georgescu, *Mémoires et projets de réforme dans Les Principautés Roumaines 1831-1848*, Entreprise Poligraphique "Sibiu", București, 1972.

Goilav G., *Armenii ca întemeietori de orașe în partea de răsărit a Europei*, în *Revista pentru Istorie, Archeologie și Filologie*, volum X, fascicol pentru trimestrul al II-lea, Institutul de Arte Grafice "Carol Göbl", București, 1909, pp. 233-251.

Herșcovici, Lucian-Zeev, *Tradiție și criză. Sfârșitul societății evreiești tradiționale și apariția "Evreului român"*, în *Permanențe și rupturi în istoria evreilor din România (secolele XIX-XX)*, coord. Carol Iancu, Editura Hasefer, București, 2006, pp. 77-92.

Holban, Maria E., *Un raport frances despre Moldova (1828) a consulului Lagan*, în *Buletinul Comisiei istorice*, volum IX, Tiparul Așezământului "Datina românească", 1930, pp. 147-184.

Iancu, Carol, *Evreii din România (1866-1919), de la excludere la emancipare*, Editura Hasefer, București, 1996.

Idem, *Franța și evreii din România (1856-1919): permanențe și mutații*, în *Permanențe și rupturi în istoria evreilor din România (secolele XIX-XX)*, coord. Carol Iancu, Editura Hasefer, București, 2006, pp. 103-124.

Iorga, N., *Istoria evreilor din Țerile Române*, Editura Vicovia, Bacău, 2013, p. 141.

Ivănescu, Dumitru, *Evreii din orașele și târgurile Moldovei în prima jumătate a secolului al XIX-lea*, în *Minorități etnice în România în secolul al XIX-lea*, coord: Venera Achim, Viorel Achim, Editura Academiei Române, București, 2010, pp. 41-53.

Maiorescu, Titu, *Chestia ovreilor. Revisuirea art. 7 din Constituție. Discurs rostit în fața Camerei la 10 septembrie 1879*, Stabilimentul grafic Socec&Teclu, București, 1888.

Manascu, Cotter, Manes Leib, *6 secole de conviețuire. Din istoria evreilor din România*, Editura Litera, București, 1977.

Maxim, Dimitrie G., *Naturalizarea în România după Constituțiune și noua lege a naționalității*, Editura Librăriei Socec&Comp., București, 1925.

Nicolescu, George, *Parlamentul Român 1866-1901. Biografii și portrete*, Ed. I. V. Socec, București, 1903

Niculescu, Adrian, *Aux racines de la démocratie en Roumanie : Pruncul Român (L'Enfant Roumain), premier journal libre roumain, chronique de la révolution valaque de 1848*, Clusium, Cluj-Napoca, 2008.

Oișteanu, Andrei, *Imaginea evreului în cultura română*, Editura Poliron, Iași, 2012, p. 600+5.

Polihroniade, Mihail, Tell, Alexandru Christian (ed.), *Domnia lui Carol I*, volum I, 1866-1877, Ed. Vremea, București, 1937

Stahl, Paul, *Evreii din Iași. Câteva date statistice*, în *Permanențe și rupturi în istoria evreilor din România (secolele XIX-XX)*, coord. Carol Iancu, Editura Hasefer, București, 2006, pp. 37-44.

Vele, Ana-Maria, *România și Franța în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Controversata chestiune evreiască*, Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2009.

Bibliografie de specialitate juridică

Alexandrescu, Dimitrie, *Explicațiunea teoretică și practică a dreptului civil român în comparație cu legile vechi și cu principalele legislațiuni străine*, tom I, Ed. Tipografiei Ziarului "Curierul Jurdicar", București, 1906.

Dissescu, C., *Dreptul constituțional*, București, ediția a III-a, 1915, p. 800.

Hamangiu, *Codul Civil adnotat cu textul corespunzător francez, italian și belgian cu trimiteri la doctrina franceză și română și jurisprudența completă de la 1868 până la 1925*, volum I (art. 1-643), Editura Librăriei Universala Alacalay & Co., București, 1925.

Negreanu, I., *Studii juridice*, Atelierele "Adevărul", București, 1930.